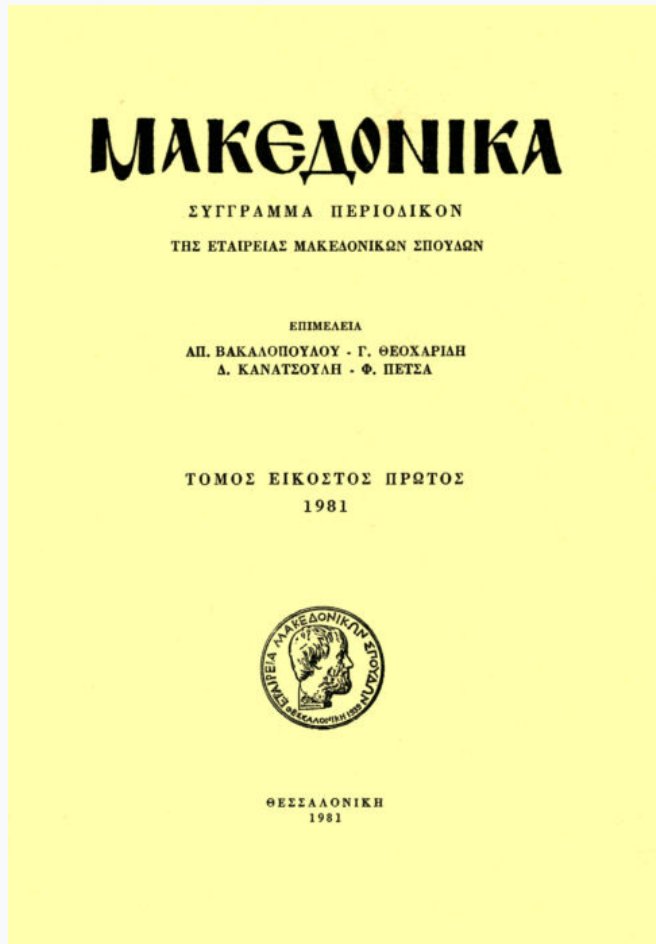

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Ανέκδοτα έγγραφα των κατοίκων Μεγαρόβου και Τυρνόβου: (Άγνωστες πτυχές της ιστορίας του Μακεδονικού Αγώνα)

Χρήστος Γ. Ανδρεάδης

doi: [10.12681/makedonika.438](https://doi.org/10.12681/makedonika.438)

Copyright © 2014, Χρήστος Γ. Ανδρεάδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ανδρεάδης Χ. Γ. (1981). Ανέκδοτα έγγραφα των κατοίκων Μεγαρόβου και Τυρνόβου: (Άγνωστες πτυχές της ιστορίας του Μακεδονικού Αγώνα). *Μακεδονικά*, 21(1), 309–318. <https://doi.org/10.12681/makedonika.438>

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ
ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΜΕΓΑΡΟΒΟΥ ΚΑΙ ΤΥΡΝΟΒΟΥ

("Αγνωστες πτυχές τῆς ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ Ἰγώνου)

Πολλοὺς ἐχθροὺς εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας στὴν προσπάθειά του νὰ ἐπιβιώσει, καθὼς τελείωνε ὁ 19ος καὶ ἄρχιζε ὁ 20ὸς αἰώνας. Σὰν νὰ μὴν τοῦ ἔφτανε ἡ δυσβάσταχτη τουρκικὴ κατοχὴ μὲ τὶς ποικίλες αὐθαιρεσίες της, μὲ μεγάλη ἀνησυχία ἔβλεπε ὅτι στὴν καταπίεσή του εἶχαν προστεθεῖ ὄχι μονάχα οἱ Βούλγαροι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ρουμάνοι σοβινιστὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι θέλουν νὰ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ ὅσους κατοικοῦν στὴ Μακεδονία ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἐθνικότητες, ὅπως ἔλεγαν, δῆθεν γιὰ νὰ τοὺς ἀνεξαρτητοποιήσουν, κατὰ βάθος καὶ ὁ καθένας γιὰ λογαριασμὸ του, προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς παρασύρουν στὰ πλοκάμια τῆς προπαγάνδας τους, ὥστε νὰ ὑποκύψουν στὶς ὀρέξεις τους καὶ νὰ προσδεθοῦν στὸ ἄρμα τῆς βουλγαρικῆς ἢ ρουμανικῆς πολιτικῆς, μὲ τελικὸ στόχο τὴν ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν προσάρτησή της στὴ δική τους ἐπικράτεια.

Οἱ προσπάθειές τους αὐτὲς ἦταν ἀποτέλεσμα τῶν βλέψεων ποὺ εἶχαν γιὰ τὴ Μακεδονία καὶ ἀποτελοῦσαν ἕναν ἀπὸ τοὺς κύριους στόχους τῆς μακεδονικῆς πολιτικῆς τους, ἡ ὁποία δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς πτυχὲς τοῦ «μακεδονικοῦ ζητήματος»¹, τοῦ ζητήματος ἐκείνου ποὺ ἀπασχόλησε πολὺ ὄχι μονάχα τὴν κοινὴ γνώμη τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν (Σερβίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας καὶ Ἀλβανίας), ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρης τῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία μὲ τόση εὐαισθησία παρακολούθησε τὰ ὅσα διαδραματίζονταν στὸν πολὺπαθὸ μακεδονικὸ χῶρο, ἰδιαίτερα μάλιστα ἀπὸ τὴ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐπίσημη ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἄρχισε νὰ ἀντιδρᾷ στὰ σχέδια τῶν Βουλγάρων καὶ Ρουμάνων προπαγανδιστῶν, ποὺ καταπίεζαν τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο.

Προτοῦ ἀκόμα ἀρχίσει ἡ καθαντὸ ἔνοπλη ἀντίστασις τοῦ ἑλληνισμοῦ² ἐναντίον τῶν βουλγαρικῶν ἰδίως (ἀλλὰ καὶ ρουμανικῶν) κομιτάτων

1. Γιὰ τὸ «μακεδονικὸ ζήτημα» βλ. Νικ. Βλάχου, Τὸ μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, 1878-1908, Ἀθήναι 1935, σ. 87-243.

2. Πρόκειται γιὰ τὴν περίοδο 1904-1908, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν κυριότερη φάσις τοῦ

μὲ τοὺς «κομιτατζήδες» τοὺς, ἡ πρώτη προσπάθεια τῶν Βουλγάρων περιστράφηκε στὸ θέμα τοῦ προσεταιρισμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ στὴ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τὸ 1870, ποὺ ἀποσκίρτησε ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἰδρύθηκε ἡ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, ὁ κύριος στόχος τῶν Βουλγάρων ἦταν νὰ πείσουν τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας νὰ ἀποσκιρτήσουν ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξία¹ καὶ νὰ δηλωθοῦν στὰ τουρκικὰ δημοτολόγια ὄχι ὡς «Ροὺμ» (δηλ. ὀρθόδοξοι καὶ κατ' ἐπέκταση Ἑλληνας) ἀλλὰ ὡς σχισματικοὶ (ἐξαρχικοί)², κάτι ποὺ γι' αὐτοὺς θὰ ἦταν τὸ πρῶτο βῆμα τῆς προσχωρήσεώς τους στὸ βουλγαρισμό.

Στὴν προσπάθειά τους ὅμως αὐτὴ οἱ Βούλγαροι δὲν ἔβρισκαν τὸ κατάλληλο ἔδαφος καὶ γι' αὐτό, ἐπιδιώκοντας νὰ κάμψουν τὴν ἀντίσταση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἄρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀπάνθρωπες μεθόδους καταπιέσεως καὶ τρομοκρατίας, ἀπὸ τὸν ἀπλὸ ἐκφοβισμό, τοὺς βιασμούς, τὶς λεηλασίες καὶ τοὺς ἐμπρησμούς, ὡς τὰ πιὸ ἀποτρόπαια ἐγκλήματα μετὰ τὴ δολοφονία ἀθῶων γυναικοπαίδων καὶ φιλήσυχων πολιτῶν. Οἱ πλῆθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας—ἄσχετα ἂν μιλοῦσαν μερικὲς φορὲς τὸ σλαβικὸ ἢ κουτσοβλαχικὸ ἰδίωμα—εἶχαν ἑλληνικὸ φρόνημα καὶ μάλιστα ἀκμαῖο, ὅπως ἐδειξαν οἱ ἀγῶνες τους γι' αὐτό, καὶ ὅπως ὀδηγήθηκε ἡ γλώσσα τους δὲν μπορούσε νὰ εἶναι τὸ μοναδικὸ κριτήριό τῆς ἐθνικότητός τους³. Γι' αὐτὸ καὶ μετὰ ἀφθαστο ἥρωισμό τοὺς ἀντιμετώπισαν ὁμολογώντας ἀκράδαντη τὴν πίστη τους πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν ὀρθοδοξία γενικότερα.

«μακεδονικοῦ ζητήματος». Οἱ ἄλλες φάσεις εἶναι: ἡ ἀ' 1870-1897 καὶ ἡ β' 1897-1904. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Π α ὕ λ ο υ Ἰ σ α μ η, Μυκεδυνικός ἀγῶν, Θεσσαλονίκη, 1975, σ. 11 κ.έ.

1. Βλ. καὶ Β. Λ α ο ὕ ρ δ α, Μακεδονικὰ ἀνάλεκτα, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 38, ὅπου τὰ ἐξῆς: «Βούλγαροι πράκτορες, δάσκαλοι, παπάδες, ἀξιοματικοὶ ἄρχισαν νὰ γυρίζουν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ σὲ ὅλη τὴ Μακεδονία καὶ λέγανε σὲ ὅλους τοὺς σλαβόφωνους ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχουνε σχέσεις μετὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, πρέπει νὰ διώξουν ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τους τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς παπάδες ποὺ ἔστελνε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, νὰ διώξουν τοὺς δασκάλους ποὺ ἤθελαν νὰ τοὺς μάθουν ἑλληνικὰ καὶ νὰ καλέσουνε ἐπισκόπους, παπάδες καὶ δασκάλους ἀπὸ τὴ Βουλγαρία».

2. Μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ ἤθελαν νὰ παρουσιάσουν στὴν τουρκικὴ διοίκηση καὶ στὴν ἐθνωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη περισσότερους τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ ἀποψη πληθυσμοῦ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ εἶναι πασίγνωστο ὅτι ἦταν πολὺ λιγότεροι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας (650.000 Ἑλληνας, 250.000 Βούλγαροι). Βλ. Π. Τ σ ἄ μ η, ὅ.π., σ. 14.

3. Γιὰ τὸ θέμα αὐτό (ὅτι δηλ. οἱ σλαβόφωνοι πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας στὴν πλειονότητά τους εἶχαν ἑλληνικὴ συνείδηση) βλ. καί: Σ. Κ υ ρ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὄρια τοῦ ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1946, σ. 6 κ.έ. καὶ 60 κ.έ. Β. Λ α ο ὕ ρ δ α, ὅ.π., σ. 36-38. Γ. Μ π ο υ κ ο υ β ἄ λ α, Ἡ γλώσσα τῶν ἐν Μακεδονίᾳ σλαβοφώνων, «Ἑλληνισμός», 1905, σ. 906 κ.έ., καὶ 1906, σ. 58 κ.έ.

Μιά λοιπὸν πτυχή τῆς ἠρωικῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὰ προσηλυτιστικά σχέδια τῆς βουλγαρορουμανικῆς προπαγάνδας φέρνουμε σήμερα στὸ φῶς δημοσιεύοντας δύο ἐπιστολὲς τῶν κατοίκων Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου¹, μιὰ πτυχή ποὺ πολὺ τιμητικὰ μπορούμε νὰ κατατάξουμε στὶς ἔνδοξες σελίδες τῆς ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα. Πρόκειται γιὰ θαρραλέα ὁμολογία πίστεως στὴν ὀρθοδοξία καὶ γιὰ κήρυγμα πατριωτικὸ σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὸ στιλέτο τῶν κομιτατζήδων καταδοκοῦσε παντοῦ καὶ ἡ τρομοκρατία τοὺς βασίλευε στὴν ὑπαιθρο χώρα τῶν βιλαετιῶν Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου, τουλάχιστο ὥσπου ἐμφανιστοῦν σὲ ἀντιπερισπασμὸ τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα ποὺ ἀναχαίτισαν τοὺς τρομοκράτες καὶ ἀναπτέρωσαν τὸ φρόνημα τῶν ὑποδούλων.

Οἱ δύο ἐπιστολὲς (εἰκ. 1, 2), ἀνέκδοτες ὡς τώρα, βρίσκονται στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν² καὶ ἔχουν ὡς ἐξῆς:

1. Πρόκειται γιὰ δύο κωμοπόλεις - ἐπάλξεις τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴν ἀκριτικὴ περιοχὴ τοῦ σαντζακίου (διοικήσεως) Μοναστηρίου, οἱ ὁποῖες σήμερα ὑπάγονται στὴ Σερβία. Βρίσκονται ΒΔ τοῦ Μοναστηρίου σὲ ἀπόσταση 10 περίπου χιλιομέτρων καὶ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, στὴν ὁποία ἀναφερόμαστε, ἦταν ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἑλληνικὰ βλαχόφωνα κέντρα τῆς Μακεδονίας. Ἐκκλησιαστικῶς ἀνήκαν στὴ μητρόπολη Πελαγονίας καὶ τὴν ἀκμὴ τοὺς μαρτυρεῖ ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ τους κίνηση, ποὺ εἶχε ὡς ἐξῆς:

α. Στὸ Μεγάροβο λειτουργοῦσαν 3 σχολεῖα: ἓνα ἐξατάξιο Δημοτικὸ καὶ μιὰ γυμνασιακὴ τάξη μὲ 130 μαθητὲς καὶ 5 δασκάλους, ἓνα ἐξατάξιο Παρθεναγωγεῖο μὲ 110 μαθήτριες καὶ 5 δασκάλες καὶ τὸ «Στυλίδειο Νηπιαγωγεῖο» μὲ 200 νήπια καὶ 3 δασκάλες. Ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες σπουδαία ἦταν ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μὲ τὸ μοναδικὸ στὸ εἶδος τοῦ τέμπλο ἀπὸ ξύλο καρυδιάς σ' ὀλόκληρη τὴ Μακεδονία καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

β. Στὸ Τύρνοβο λειτουργοῦσαν 3 σχολεῖα: ἓνα πεντατάξιο Δημοτικὸ μὲ 70 μαθητὲς καὶ 4 δασκάλους, ἓνα πεντατάξιο Παρθεναγωγεῖο μὲ 100 μαθήτριες καὶ 5 δασκάλες καὶ ἓνα Νηπιαγωγεῖο μὲ 150 νήπια καὶ 2 δασκάλες. Σπουδαία ἦταν καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκκλησία τοῦ Τυρνόβου μὲ τὸ ὄνομα «Μοναστήρι τῆς Παναγίας» ποὺ γιόρταζε μὲ πλῆθος προσκυνητῶν τρεῖς φορὲς τὸ χρόνο: τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τὸ Δεκαπενταύγουστο καὶ στὶς 8 Σεπτεμβρίου.

Ἐκτὸς ὁμῶς ἀπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ κίνηση στὶς δύο αὐτὲς κωμοπόλεις ὑπῆρχε καὶ κίνηση συνεταιριστικὴ καὶ φιλανθρωπικὴ μὲ διάφορα σωματεία καὶ συντεχνίες. Ἔτσι στὸ Μεγάροβο ὑπῆρχε ἡ «Ἀδελφότης τοῦ Ἁγίου Γεωργίου», ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1895 καὶ ἡ «Πολιτικὴ Λέσχη» ποὺ ἰδρύθηκε ἀργότερα τὸ 1908, ἐνῶ στὸ Τύρνοβο ὑπῆρχε ἡ «Φιλόπατος Ἀδελφότης» ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1902.

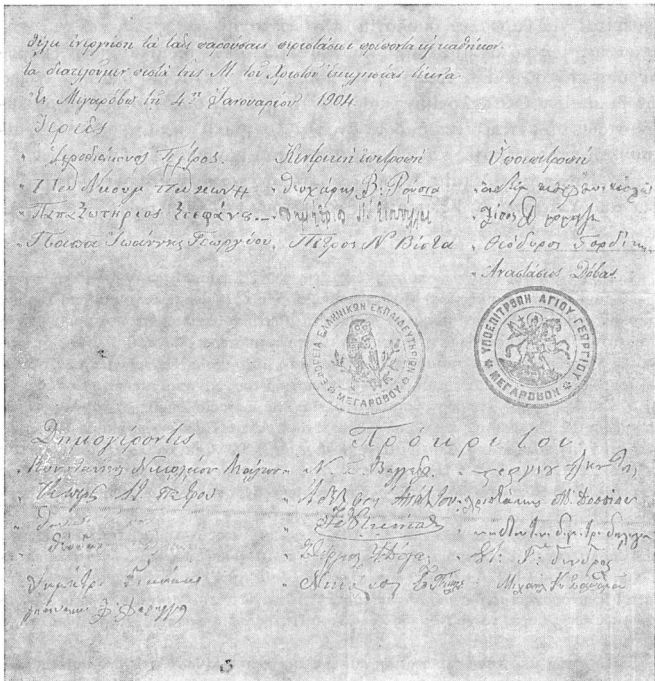
Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. «Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον» 1908, Ἀθήναι, σ. 224-232, 1909, σ. 319, 1910, σ. 239-250, καὶ Σ τ ε φ. Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 144-148.

2. Α.Υ.Ε. 1904 2 (φάκ. Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος).

1. Ἐπιστολή κατοίκων Μεγαρόβου

Παναγιώτατε Δέσποτα

Προφανοῦς πανταχόθεν ἐπαπειλούντος τὰ πατρώα καὶ πάτρια ἡμῶν κινδύνου καὶ δὴ ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκείθεν τοῦ Ἰστροῦ, πειρωμένων καὶ τολ-

Εἰκ. 1. Τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς τῶν κατοίκων Μεγαρόβου

μώντων ἀνέδην παραστήσαι τὴν ἀνάκαθεν διακρίνουσαν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν μακροθυμίαν ὡς ἀδυναμίαν καὶ σχεδὸν ἀνπαρξίαν τῆς ἡμετέρας φυλῆς, κατανουῶντες ὅτι πᾶσα στιγμή παρερχομένη ἐν σιγῇ πλησιάζει ἡμᾶς περισσότερον εἰς τὸν ἐπικείμενον ἀνεπανόρθωτον ὄλεθρον καὶ προσοθεῖ ἡμᾶς ἀκατασχέτως πρὸς τὸ πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν χαῖνον βαθὸν βάραθρον, αἰρομεν κραυγὴν βαθείας ὀδύνης, κραυγὴν ἀντλουμένην ἐκ τῆς βαθείας συναισθήσεως τῆς ἐξ Ἑλ-

λήρων ἡμῶν καταγωγῆς προσειπιδηλοῦντες ὅτι ἐμμενοῦμεν εἰς τὰ πάτρια καὶ οὐδεμία δύναμις οὔτε βία οὔτε μηχανορραφία δυνήσονται κατισχύσαι τῆς εἰς τὰ πάτρια ἐμμονῆς ἡμῶν· οὐ μὴν δ' ἄλλα καὶ μεταλαμπαδεύσομεν τὸ γ' ἐφ' ἡμᾶς τῇ ἐπερχομένῃ γενεᾷ ἀλωβήτους τὰς κλεινὰς ἱστορικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἡμῶν παραδόσεις, ἃς ἐκκληροδότησαν ἡμῖν οἱ ἔνδοξοι ἡμῶν πρόγονοι· ἐν τούτῳ γὰρ ἐκλήθημεν. Ἀναγνωρίζοντες δὲ ὡς ἕπατον ἀρχηγὸν ἡμῶν τὴν Ὑ. Θειοστάτην Παναγιότητα καὶ ἀκράδαντον τρέφοντες τὴν πεποιθήσει ὅτι Αὔτη θέλει ἐνεργῆσαι τὰ ταῖς παρούσαις περιστάσεσι πρέποντα καὶ καθήκοντα διατελοῦμεν πιστὰ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τέκνα.

Ἐν Μεγαρόβῳ τῇ 4ῃ Ἰανουαρίου 1904

Ἱερεῖς	Κεντρικὴ ἐπιτροπὴ
Ἱεροδιάκονος Πέτρος	Θεοχάρης Β. Ρούσια(ς)
Πα(πα) Ναὸμ Πα(πα)κων(σταν)τί(νου)	Δημήτριος Κ. Σιουπέλλα(ς)
Παλασωτήριος Στεφάνου	Πέτρος Ν. Βίστα(ς)
Πατᾶ Ἰωάννης Γεωργίου	(Τ.Σ.)

Ἐπιτροπὴ

Ἀδᾶμ Καρανικόλας
Ζίσος Δρομάζου
Θεόδωρος Γαρθίας
Ἀναστάσιος Δόβας
(Τ.Σ.)

Δημογέροντες

Πρόκριτοι

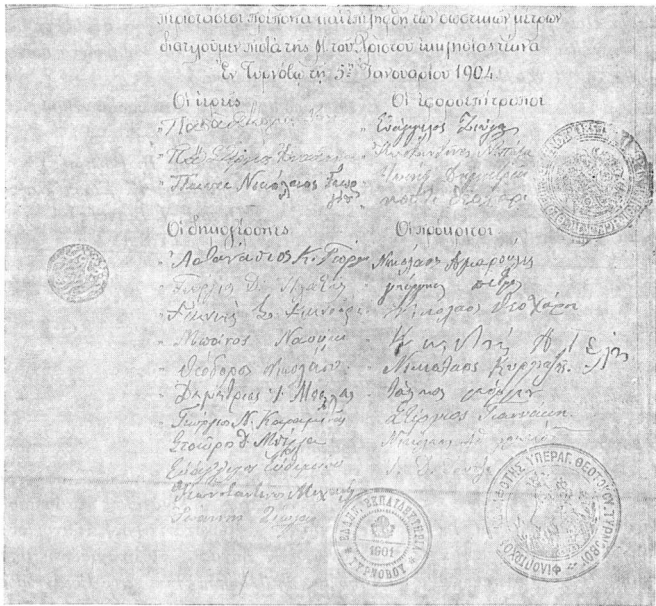
Κωνσταντῖνος Νικολάου Μάλτου	Ν.Σ. Βαγγέλ(ης)	Στεργίου Τζαντῆς(;) ;
Χατζῆς(;) Στ. Πέτρον	Ἀδελφοὶ Μπάλτου	Χριστάκης Μ. Δοσσίου
Θανόσι(ς) Κ. Μούζα(ς) (;	Ἰ. Νικήτας	Κωνσταντῖν(ος) Διμιτρί(ου)
Θεόδωρος Πα(πα)γιαννάκη(ς)	Στέργιος Ἀ. Δόγας	Δηλιγιαννῆς(;) ;
Δημήτρι(ος) Γιαννίκας	Νικόλαος Σ. Πικολη(ς)	Στ. Γ. Δένδρος
Γιανάκι(ς) Δ. Φάλαγγα(ς)		Μιχαήλ Κ. Σαμαρά(ς)
(Τ.Σ.)		

2. Ἐπιστολὴ κατοίκων Τυρνόβου

Παναγιώτατε

Οἱ βαθυσεβάτως ὑποσημειούμενοι κάτοικοι τῆς κομοπόλεως Τυρνόβου ἐπαρχίας Πελαγονείας, διαβλέποντες εἰς τὰς ἀντιξόους ἐνεργείας τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἱστρον, δολίως ἐκμεταλλενομένων τὴν ἄκραν ἀγαθότητα καὶ δικαιοσύνην τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, διαβλέποντες, λέγομεν, κίνδυνον μέγιστον καὶ δὴ ἄλλοθρον ἐπισημειόμενον κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν καταγωγῆς, πρὸς δὲ

συναισθανόμενοι ὅτι ἡ μακροθυμία ἡμῶν καὶ παρατεταμένη σιγή ἀσυναίσθη-
τως καὶ ἀκατασχέτως προσωθεῖ ἡμᾶς πρὸς τὸ χαῖνον ἤδη βάραθρον τῆς κα-
ταστροφῆς τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος, δὲν δυνάμεθα ἐπὶ πλέον νὰ καταστειλω-
μεν φωνὴν συνειδήσεως διεγειρομένης, κραυγὴν καρδίας ἀλγούσης διὸ τὴν κα-
τὰ τῆς ἡμετέρας φυλῆς διενεργουμένην ἀδικίαν.

Εἰκ. 2. Τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς τῶν κατοίκων Τυρνόβου

Διακρηθῆτε μὲν ὅθεν, οἰκειοθελῶς καὶ ἐν βαθεῖα συναίσθησει τῆς ἐξ Ἑλ-
λήνων ἡμῶν καταγωγῆς, ὅτι θὰ ἐμμένωμεν εἰς τὰ πάτρια καὶ ὅτι ἡ βία καὶ ἡ
πίεσις ἐκ μέρους τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πολεμίων ὡς δὲν κατώρθωσαν, οὐδὲ θὰ
κατορθώσωσιν ποτε νὰ κλονίσωσι τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν πεποιθήσεις, τοῦναντίον
μάλιστα θὰ διαωνίσωμεν αὐτὰς ὡς καὶ τὰς ἱστορικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἡμῶν
παραδόσεις, διὰ τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς, ἀλωβήτους, οἷας ἐκληροδότησαν ἡ-
μῖν οἱ ἔνδοξοι καὶ ἀθάνατοι ἡμῶν πρόγονοι.

Ἐναντιῶντες δὲ ὡς ἕπατον ἀρχηγὸν ἡμῶν τὴν Ὑμέτ. Θεοιότατην Πα-

ναγιότητα καὶ ἀκράδαντον τρέφοντες τὴν πεποιθήσιν ὅτι Αὕτη θέλει ἐνεργήσει τὰ ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι πρόποντα καὶ ἐπιληφθῆ τῶν σωστικῶν μέτρων διατελούμεν πιστὰ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας τέκνα.

Ἐν Τυρνόβῳ τῇ ἡθ' Ἰανουαρίου 1904

Οἱ ἱερεῖς
Παπα Στέργιος Ναοῦμ
Πα(πα) Στέργιος Ἀναστασίου
ΠαπαΝικόλαος Γεωργίου

Οἱ ἐφοροεπίτροποι
Εὐάγγελος Ζιώγας
Κωνσταντῖνος Ν. Πάζα(ς)
Ἰωσήφ Δημητρίου
Κόστι(ς) Θεοχάρου(ς)

Οἱ δημογέροντες
Ἀθανάσιος Κ. Γεόργι(ς)
Γεώργιος Δ. Πλατὺς
Γιανίκος Σ. Γιαννάρι(ς)
Μπάνος Ναοῦμ
Θεόδωρος Νικολάου
Δημήτριος Ἰ. Μπέλλας
Γεώργιος Ν. Καραμινᾶς
Σταῦρος Δ. Μπέλλα(ς)
Εὐάγγελος Εὐθυμίου
Κωνσταντῖνος Μιχαήλ
Ἰωάννης Ζιώγας
(Τ. Σ.)

Οἱ πρόκοιτοι
Νικόλαος Ἀμαρούλις
Γηόργιος Πέτρος
Νικόλαος Θεοχάρου(ς)
Κωστής Α. Τέλη(ς)
Νικόλαος Κυργιαζῆς
Λάζηρος Γεόργηου
Στέργιος Γιαννάκη(ς)
Νικόλαος Ἀθ. Γρα(ι)κὸς
Ἰ. Δ. Δοῦτζα(ς)
(Τ. Σ.)

Ἐξετάζοντας τὶς ἐπιστολὰς αὐτὰς ποὺ ἀπευθύνονται στὸ Πατριαρχεῖο, παρατηροῦμε ὅτι ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα ὄχι μόνον στὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ στὴ φρασεολογία. Δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανο νὰ γράφτηκαν μὲ βάση κοινὸ πρότυπο, ποὺ εἶχε καταρτίσει τὸ Πατριαρχεῖο καὶ εἶχε ἀπευθύνει σὲ ὅλες τὶς ὀρθόδοξες ἑλληνικὲς κοινότητες πρὸς ὑπογραφή, ὕστερα ἀπὸ τὶς πιέσεις τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν προσπάθειά τους νὰ ἀναγκάσουν τοὺς κατοίκους πολλῶν περιοχῶν νὰ δηλώσουν πίστη στὴν Ἐξαρχία τους. Εἶναι γνωστὸ πὺς μὲ τὴν ἀπειλὴ τοῦ βουλγαρικοῦ στυλῆτου ἀρκετοὶ ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ λιποψύχησαν καὶ ἀποσκήρτησαν, ὄχι γιὰτὶ πίστευαν στὴν Ἐξαρχία, ἀλλὰ γιὰτὶ ὑπέκυψαν προσποιητᾶ, προσπαθώντας νὰ σώσουν τὴ ζωὴ καὶ τὴν περιουσία τους. Γι' αὐτὸ καὶ προσχώρησαν ἀμέσως στοὺς κόλπους τῆς Μητέρας Ἐκκλησίας, μόλις τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία μὲ τὴν ἐξάλειψη τοῦ κινδύνου καὶ τὴν ἐμφάνιση τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. «Φθίνοντος τοῦ 1903 ἔτους», γράφει ὁ μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανὸς Καραβαγγέλης, «ἔφθασεν εἰς τὸ κομιτάτον διαταγή,

ἐντελλομένη τοὺς δυστυχεῖς χωρικοὺς νὰ ἐκλέξωσι δυοῖν θάτερον: Ἐξαρχίαν ἢ θάνατον»¹. Ἡ κατάσταση ἦταν τραγική. Οἱ Βούλγαροι μὲ τὴν τρομοκρατία τοὺς ἄρχισαν νὰ ἔχουν ἐπιτυχίες προσηλυτισμοῦ πρὸς τὴν Ἐξαρχία ὄχι μόνο «στὰ πεδινὰ χωριά τοῦ Μοναστηρίου καὶ στὰ μεταξὺ Πρέσπας καὶ Κορεστίων ὀρθόδοξα σλαβόφωνα χωριά», ἀλλὰ καὶ «στὴν περιφέρεια Φλωρίνης, Πτολεμαΐδας καὶ Καστοριάς»².

Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐπιστολὲς τῶν κατοίκων τοῦ Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου, ποὺ ζοῦσαν στὴν περίμετρο τῶν χωριῶν ποὺ δυνάστευαν οἱ Βούλγαροι γύρω ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, ἐξεταζόμενες ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ, ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία τόσο γιὰ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεώς τους πρὸς τὴν ὀρθοδοξία ὅσο καὶ γιὰ τὴν περιφρόνηση τῆς βουλγαρικῆς ἀπειλῆς. Ἄν μάλιστα λάβουμε ὑπόψη ὅτι τὴν ἐποχὴ αὐτῆ (ἀρχὲς 1904) ἡ κατάσταση γιὰ τὸν ἑλληνισμό ἦταν ἄρκετὰ ζοφερή, ἀφοῦ ὁ συστηματικὸς ἀγώνας τῶν ἔνοπλων ἑλληνικῶν σωμάτων θὰ ἀρχίσει μόλις τὴν ἀνοιξη τοῦ 1904 μὲ τὴν ἄφιξη τοῦ Παύλου Μελά, γιὰ νὰ ἀναπτερωθεῖ τὸ φρόνημα τῶν καταπιεζομένων, τότε ἡ ὁμολογία πίστεως πρὸς τὴν ὀρθοδοξία τῶν κατοίκων Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου ἀποκτᾷ μεγάλη σημασία, γιατί ἀποτελεῖ θαρραλέα ἀπάντηση στὶς βουλγαρικὲς ἀπειλὲς καὶ εἶναι πραγματικὴ ἀκτίνα φωτὸς μέσα στὸ πυκνὸ σκοτάδι τῆς βουλγαρικῆς τρομοκρατίας.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ ἄλλο λόγο ἡ δημοσίευση τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν ἀποκτᾷ μεγαλύτερη σημασία, διότι πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες διακηρύξεις-ὁμολογίες πίστεως πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἐνῶ ὅλες οἱ ὡς τώρα δημοσιευμένες παρόμοιες ἐπιστολὲς³ εἶναι μεταγενέστερες καὶ ὀψωδῆποτε γράφτηκαν μέσα σὲ πιὸ ἥπιο κλίμα, ἀφοῦ πιά εἶχαν ἀρχίσει νὰ δροσν τὰ ἔξυπνα ἑλληνικά σώματα καὶ ἀναμφισβήτητα τὸ φρόνημα τῶν χωρικῶν τῆς ὑπαίθρου εἶχε πιά ἀναπτερωθεῖ, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα εἶχαν ἀποσιγήσει, νὰ ἐπανεέλθουν στοὺς κόλπους τῆς ὀρθοδοξίας.

Παρατηρώντας τὸ περιεχόμενό τους βλέπουμε ὅτι οἱ ὑπογράφοντες δὲν κάνουν διάκριση μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ρουμάνων σοβινιστῶν⁴, διό-

1. Π. Τσάμη, ὁ.π., σ. 173.

2. Π. Τσάμη, ὁ.π., σ. 174.

3. Ἐστὶ στὸ βιβλίον τοῦ Ἄθ. Α. Γ. Ρ. Γερομιχαλοῦ, Ἡ ἐθνικὴ δράσις τοῦ μητροπολίτου Πελαγονίας Ἰωακείμ Φοροπούλου καὶ αἱ ἐκθέσεις αὐτοῦ», Θεσσαλονίκη 1968, οἱ διαμαρτυρίαι Κουτσοβλάχων κατὰ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας ἀναφέρονται στὸ ἔτος 1907, ἐνῶ παρόμοιες διαμαρτυρίαι στὰ Ἐπίσημα Ἐγγράφα περι τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ὀδυνηρᾶς καταστάσεως, Κωνσταντινούπολις 1906, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἶναι μεταγενέστερες ἀπὸ τὸ 1904.

4. Γιὰ νὰ εἴμαστε ἀντικειμενικοὶ, ὀφείλομε νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, τουλάχιστο στὴν περιοχὴ αὐτῆ ἦταν μικρότερη ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ παύει νὰ εἶναι ἐπικίνδυνη γιὰ τὸν ἑλληνισμό, διότι σιγὰ σιγὰ ἔγινε

τι καὶ οἱ δύο στὸν ἴδιο σκοπὸ ἀποβλέπουν: στὴν ἀπομάκρυνση τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ὀνομάζουν ἐχθροὺς ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου», ἀφοῦ ὁ Ἰστρος (Δούναβις) εἶναι τὸ σύνορο Βουλγαρίας-Ρουμανίας, ἐχθροὺς ποὺ ἐκμεταλλεύονται «τὴν ἄκραν ἀγαθότητα καὶ δικαιοσύνην τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς», ἐχθροὺς ποὺ ὀδηγοῦν «πρὸς τὸ χαίνον ἤδη βάραθρον τῆς καταστροφῆς τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος». Γι' αὐτὸ καὶ ἐπειδὴ πιά δὲν μποροῦν νὰ συγκρατήσουν τὴ φωνὴ τῆς συνειδήσεως γιὰ τὴν ἀδικία ποὺ τοὺς γίνεται, δηλώνουν μὲ περηφάνια πὼς ἔχουν ἑλληνικὴ καταγωγὴ, παραμένοντας πιστοὶ στὰ πάτρια καὶ ὅτι, ὅσο κι ἂν τοὺς πιέζουν, «ὡς δὲν κατῶρθωσαν, οὐδὲ θὰ κατορθώσωσι ποτε» νὰ κλονίσουν τὶς ἐθνικὲς τους πεποιθήσεις. Τέλος, δηλώνουν τὴν πίστη τους στὴ Θειοτάτη Παναγιότητα, τὸν Πατριάρχη, καὶ ζητοῦν τὴν ἐπέμβασί του¹ γιὰ τὴ σωτηρία τους.

Διαβάζοντας τὸ κείμενο καὶ τῶν δύο ἐπιστολῶν δὲν μποροῦμε παρά νὰ θαυμάσουμε τὴν ἄκρα φιλοπατρία τῶν κατοίκων τοῦ Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου καὶ τὴ βαθιὰ θρησκευτικότητά τους. Οἱ ἐπιστολὲς τους κάλλιστα μποροῦν νὰ συγκριθοῦν μὲ γραπτὰ μνημεῖα ἄλλων ἐποχῶν—τόσο τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ὅσο καὶ τοῦ Βυζαντίου—παραμένοντας ὑποδειγματικὲς γιὰ τὴ γλαφυρότητα τοῦ ὕφους καὶ γιὰ τὸ πατριδολατρικὸ τους περιεχόμενον, καὶ σὲ τέτοιο μάλιστα σημεῖο, ὥστε νὰ παρέχουν μαθήματα πατριωτισμοῦ σὲ κάθε ἐποχῇ. Διακρίνονται ὄχι μόνο γιὰ τὴν καλλιπεία τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ βάθος τῶν ὑψηλῶν νοημάτων ποὺ περικλείουν.

Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ προσέξουμε τὴν καλαισθησία μὲ τὴν ὁποία εἶναι γραμμένες (καλλιγραφία, καθαρότητα καὶ τέλεια γνώση τῆς δομῆς τοῦ ἀρχαίου λόγου), ὥστε νὰ παραμένουν ἱστορικὰ κειμήλια γιὰ τὶς ἐπερχόμενες γενεές, διότι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, διασώζουν καὶ πλῆθος ἀπὸ ὀνόματα, κατοί-

---

οῦραγὸς τῆς βουλγαρικῆς πολιτικῆς. Βλ. καὶ Ἄθ. Α. Α. Ἀγγελοπούλου, Αἱ ξέ-
 ναι προπαγάνδα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πολυανῆς κατὰ τὴν περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονίκη
 1973, σ. 14, ὅπου τὰ ἐξῆς: «Τὰ ὄργανα τῆς προπαγάνδας ταύτης (δηλ. τῆς ρουμανικῆς) καθ'
 ὅλην τὴν πεντηκονταετῆ περίοδον τῆς δράσεώς των, κυρίως ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ 1905 καὶ ἐντεῦ-
 θεν, ὅτε αὕτη ἐνετάθη εἰς τὸ ἔπακρον μὲ ἐπίκεντρον τὴν Μακεδονίαν, συνεμάχησαν καὶ
 συνεπορεύθησαν μετὰ τῆς βουλγαρικῆς εἰς τὸν κατὰ τοῦ Πατριαρχείου κοινὸν ἀγῶνα τὴν
 βουλγαρικὴν προπαγάνδαν ἐμμήθησαν κυρίως εἰς τὴν χρῆσιν βιβαίων μέσων».

1. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι τὶς περισσότερες φορὲς οἱ ἐπιστολὲς ἀπευθύνον-
 ταν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἐκκλησίας (μητροπολίτες, ἐπισκόπους κ.λ.) γιὰ λόγους σκο-
 πιότητος καὶ ἀσφαλείας, ἐνῶ βασικὸς τους παραλήπτης ἦταν τὰ Γενικὰ Προξενεῖα τοῦ
 κράτους μας, καὶ τοῦτο διότι οἱ συντάκτες τους γνώριζαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπιθυμοῦσαν
 οἱ ὀψήκοοι τους νὰ ἐπικοινωνοῦν μὲ ἀντιπροσώπους τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, παρά μόνο
 μὲ τὶς νόμιμες ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς, ποὺ ὁπωσδήποτε εἶχαν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὸ σουλτάνο
 καὶ γενικότερα τὶς τουρκικὰς ἀρχάς.

κους τῶν κωμοπόλεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἔτσι βλέπουμε τὶς ὑπογραφές τῶν ἐκλεκτότερων στοιχείων ποὺ ἔχει νὰ παρουσιάσει ἡ κοινωνία τῶν κωμοπόλεων αὐτῶν μὲ τὰ ἀξιώματα: α) τῶν ἱερέων, β) τῶν ἐφοροεπιτρόπων, τῶν σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν, γ) τῶν δημογερόντων καὶ δ) τῶν προκρίτων, τὴν ἐπισημότητα τῶν ὁποίων τονίζουν καὶ οἱ σφραγίδες τῶν διαφόρων ἰδρυμάτων, οἱ ὁποῖες τόση συγκίνηση μᾶς προκαλοῦν, καθὼς ἡ μνήμη μας ἀναπολεῖ τὰ περασμένα καὶ ἀναλογίζεται τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ τὰ ποικιλώνυμα εὐαγῆ ἰδρύματά του στὶς ἀλησμόνητες ἐκείνες περιοχές.

Δυστυχῶς, οἱ πληθυσμοὶ ἐκεῖνοι, ὅσο κι ἂν ἀγωνίστηκαν, δὲν ἦταν γραφτὸ νὰ δικαιωθοῦν παραμένοντας στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια. Μὲ τὴν ἔναρξη τῶν βαλκανικῶν πολέμων (1912), ὅσο κι ἂν τὸ ὄραμα τῆς λευτεριᾶς τοὺς λίγο ἔλειψε νὰ γίνῃ πραγματικότητα, τὸ Μοναστήρι μὲ τὰ περὶχωρὰ του ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἄσχετα ἂν ἄκαμτος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς κυριαρχοῦσε στὴν περιοχὴ ἐκείνη. Ὅσο κι ἂν οἱ κάτοικοι τοῦ Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου σκορπίστηκαν κι ἐγκαταστάθηκαν σὲ διάφορες μακεδονικὲς πόλεις, ὅσο κι ἂν ἡ πατρίδα τοὺς δὲν παῖει νὰ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀξέχαστες ἑλληνικὲς πατρίδες, οἱ ἐπιστολὲς τοὺς αὐτές, ὑποδειγματικὰ γραπτὰ μνημεῖα ὕφους καὶ λόγου, ἀνεξάλειπτα στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, θὰ δείχνουν τὸ ἀκαμαῖο τοὺς φρόνημα καὶ τὸν ἄδολο πατριωτισμὸ τοὺς, φρονηματίζοντας τοὺς μεταγενεστέρους γιὰ τὸ δρόμο ποὺ πρέπει νὰ διαλέξουν, ὅταν πρόκειται νὰ ὑπερασπίσουν τὰ ἰερά καὶ τὰ ὄσια τῆς φυλῆς.

ΧΡΗΣΤΟΣ Γ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ

SUMMARY

Christos Andreadis, Unpublished documents from Megarovo and Tirnovo.

The writer makes known unpublished documents which manifest the faith and the persistence of the inhabitants of the towns of Megarovo and Tirnovo in the Orthodox Church, in spite of the Bulgarian Committee's pressure and terrorism in 1904.